

UDK 331.6:37.01(497.1)
Pregledni članak
Primljeno 23. 10 1988.

Dr. IVAN MANDIĆ,
Ekonomski fakultet Osijek

DRUŠTVENO-EKONOMSKI RAZVOJ I ZAPOSLENOST *

Mogućnosti zapošljavanja ovise o tempu rasta društvenog proizvoda, proizvodnje i proizvodnosti rada; izdvajanju sredstava za investicije i usklađenosti obrazovanja sa zahtjevima rada.

Jugoslavija je imala visoke godišnje stope zaposlenosti sve do 1988. godine i to znatno više nego u drugim zemljama Evrope, pa i unatoč tome spada u red zemalja s visokom stopom nezaposlenosti. Glavni uzroci velike nezaposlenosti u SFRJ su u, još uvijek, nedovoljnoj industrijalizaciji, nerazvijenom tercijarnom sektoru privrede i prenapučenosti stanovništva u poljoprivredi. Brže zapošljavanje u uskoj je povezanosti s realizacijom strategije dugoročnog razvoja Jugoslavije, koja uključuje i zapošljavanje.

* Rad predstavlja dio istraživačkih rezultata »Istraživanje i modeliranje financijsko-ekonomskih i organizacijskih aspekata razvoja privrednih subjekata«, kojeg kao dio projekta »Društveno-ekonomski sistem i razvoj« financira SIZ znanosti SR Hrvatske u razdoblju 1987-1990. godine.

1. DINAMIKA KRETANJA DRUŠTVENOG PROIZVODA, PROIZVODNJE I KADROVA U SFRJ

Zaposlenost je sastavni dio privrednog i društvenog sistema zemlje. Središnji problemi suvremene narodne privrede su postizanje bržeg razvoja i višeg stupnja društvene proizvodnosti rada u cilju što potpunije zaposlenosti i podmirjenja potreba stanovništva. U vezi s tim važan je tempo proizvodnje i proizvodnosti rada, kretanje društvenog proizvoda i njegovo ravnomjernije raspoređivanje na sve sudionike udruženog rada, kako za potrošnju, tako i za razvoj. Privredni sistem ne može zanemariti ni međunarodne uvjete pogotovo danas kada postoji velika otvorenost i razgrana-ta suradnja između većine zemalja svijeta.

Iz pokazatelja četrdesetgodišnjeg razvitka SFRJ može se uočiti da dok je Jugoslavija imala visoke stope rasta proizvodnje i društvenog proizvoda, (do 1965. godine) nije imala problema u zapošljavanju (tablica 1).

Od 1965. godine stope rasta proizvodnje opadaju te tada naglo opada i stopa zaposlenosti, ali samo do 1969. godine kada radi promjena u društvenoj organizaciji proizvodnje raste nerazmjerno stopa zaposlenosti.

Koeficijent korelacije između stopa rasta društvenog proizvoda i stopa zaposlenosti za posljednjih 40 godina je — 0,26 što znači da su društvena organizacija proizvodnje i sistemski uvjeti više utjecali na dinamiku zaposlenosti nego kretanje društvenog proizvoda. U razdoblju do 1952. godine bilo je veliko zapošljavanje u društvenom sektoru uz relativno nizak rast proizvodnje. Tek od 1953. godine do 1965. godine raste proizvodnja uz istovremeno umjereni rast zaposlenosti. Reformom 1965. godine dolazi do intenzifikacije proizvodnje i naglog smanjenja potrebe za novim radnicima, ali već 1969. godine ponovno se ekstenzivno privređuje, a dinamika broja zaposlenih ne prati dinamiku smanjenja proizvodnje.

Tablica 1.

Prosječne godišnje stope rasta stanovništva, radnika, društvenog
proizvoda i industrijske proizvodnje u SFRJ od 1948—1986. godine
u %

Razdoblje	Ukupno stanovništvo	Radnici	Društveni proizvod	
			po cijenama 1972.	Fizički obim industrijske proizvodnje
1948—1952.	1,5	8,3	2,0	6,3
1953—1956.	1,3	6,3	6,6	12,9
1957—1960.	0,9	7,6	11,3	14,1
1961—1965.	1,1	4,3	6,8	10,6
1966—1970.	0,9	1,0	5,8	6,1
1971—1975.	1,0	4,3	5,9	8,1
1976—1980.	0,8	4,0	5,7	6,7
1981—1986.	0,8	2,5	0,7	2,8
1948—1986.	1,1	4,6	5,3	8,0

Izvor: SGJ—87, str. 93.

Godišnje stope rasta stanovništva su smanjene od 1,5% na 0,8% s tendencijom daljnjeg pada (1986. g. 0,64%), te je danas rast stanovništva Jugoslavije jednak onome u razvijenim zemljama. Procjenjuje se da SFRJ ima 1985. godine 23,2 milijuna stanovnika, a da će 2000. godine imati 25,5 milijuna; da će radni kontigent stanovništva biti 2000. godine samo 16,1 milijun, dok je 1985. godine bio 15,1 milijun, a 1971. godine 12,7 milijuna. Iz toga slijedi da problem zapošljavanja ne proizlazi iz rasta broja stanovnika.

Društveni proizvod naglo je počeo rasti 1953. godine i rastao je do 1960. godine, a bio je i relativno visok rast sve do 1979. godine, kada naglo pada na 1 do 2% godišnje, s tim da 1983. godine bilježi pad od 1%, 1985. godine stagnira, a 1986. godine raste 3,5%, što ukazuje na ciklično, a ne pravolinijsko kretanje rasta društvenog proizvoda. Kako je industrija dominantna privredna oblast, s obzirom da sudjeluje u stvaranju društvenog proizvoda sa 43%, to je i dinamika rasta industrijske proizvodnje bila jednaka kao i rast društvenog proizvoda ukupne privrede. Radi društvenih uvjeta ne prilagođava se broj zaposlenih dinamici kretanja proizvodnje te stoga imamo i nepovezano kretanje između produktivnosti rada i kretanja broja radnika, što se i vidi iz tablice 2.

Tablica 2.

Indeksi broja radnika i produktivnosti rada
u industriji SFRJ od 1952—1986. godine

Godina	Indeks broja radnika		Indeks produktivnog rada	
	1952=100	Verižni indeks	1952=100	Verižni indeks
1952.	100		100	
1955.	135	135	109	109
1965.	245	185	185	170
1973.	290	118	265	143
1974.	303	105	285	106
1975.	318	105	283	101
1976.	326	103	285	101
1977.	338	104	301	106
1978.	348	103	317	105
1979.	361	104	330	104
1980.	369	102	337	102
1981.	379	103	342	102
1982.	391	103	331	97
1983.	402	103	327	99
1984.	413	103	336	106
1985.	427	103	334	99
1986.	440	103	336	101

Izvor: SGJ—87, str. 274—275.

Rast zaposlenih u industriji ustalio se na 3% godišnje u posljednjih deset godina, dok produktivnost rada oscilira u tempu rasta, a od 1981. godine bilježi u pojedinim godinama čak i pad od 1—3%. U 1986. godini zabilježen je rast produktivnosti rada od 1%.

Od 1975. godine, nakon uvođenja 42-satnog tjednog rada, prosječni mjesečni fond sati rada po radniku ustalo se na 184 sata, uz efektivno izvršenih 146 sati, ili godišnje 1752 sata. Primjera radi, u SR Njemačkoj 1986. godine iznosi 1626,9 sati uz 31,3 efektivna sata rada tjedno.¹

U društvenom proizvodu bruto investicije u osnovne fondove iznose od 27,4—39,6 posto u razdoblju od 1952—1982. godine, a od 1984—1985. godine 23,1%, te 1986. godine 23,8%. Opadanje investicijske aktivnosti u posljednjih pet godina, a posebno u posljednje dvije godine ima veoma negativno djelovanje na zapošljavanje i nivo društvenog standarda.

Veoma ohrabruje, što je značajno za budući razvoj, da su kadrovski potencijali u SFRJ znatno povećani prelaskom na obvezno osmogodišnje školovanje, elastičnijeg prijelaza iz struke u struku i fleksibilnog upisa na fakultete bez obzira na završeno usmjereno srednje obrazovanje, što je, pak, vidljivo iz tablice 3.

Povišenje obrazovnog nivoa stanovništva direktno je utjecalo na poboljšanje obra-

Tablica 3.

Broj osoba koje su stekle osnovno, srednje, više i visoko obrazovanje

Nivo obrazovanja	1956.	1966.	1976.	1986.
Osnovno obrazovanje	78.406	245.215	350.382	334.408
Srednje obrazovanje	53.997	142.049	208.467	275.847
Više obrazovanje	1.749	15.900	21.404	21.555
Visoko obrazovanje	6.537	12.788	24.146	28.149

Izvor: Indeks broj 3/1988, str. 48.

zovne strukture zaposlenih. U 1966. godini radnici s nižim i osnovnim obrazovanjem sudjeluju s 52% u ukupnom broju zaposlenih u društvenom sektoru, a 1985. godine samo sa 33% (tablica 4).

Tablica 4.

Radnici u društvenom sektoru prema stupnju stručnog obrazovanja u 1966. i 1985. godini (stanje 31. XII.)

Stupanj stručnog obrazovanja	1966. godine		1985. godine	
	Broj	Strukt. u %	Broj	Strukt. u %
Ukupno	3.550.472	100,00	6.409.229	100,00
Visoko obrazovanje	152.157	4,29	473.666	7,39
Više obrazovanje	88.038	2,48	371.461	5,80
Srednje obrazovanje	424.939	11,97	1.292.734	20,17
Niže obrazovanje	332.913	9,38	343.752	5,36
Visokokvalificirani radnici	206.208	5,80	357.547	5,58
Kvalificirani radnici	839.508	23,64	1.797.691	28,05
Polukvalificirani radnici	491.828	13,85	711.411	11,10
Nekvalificirani radnici	1.014.881	28,59	1.060.967	16,55

Izvor: Indeks broj 3/1988. str. 62.

2. ZAPOSLENOST I NEZAPOSLENOST U JUGOSLAVIJI I RAZVIJENIM ZEMLJAMA ZAPADA

Nova Jugoslavija je učinila veoma mnogo, u svome četrdesetgodišnjem razvitku, u vezi zapošljavanja stanovništva utrostručiv-

ši zaposlenost u društvenom sektoru pri-vrede i svodeći zaposlenost u poljoprivredi na 1:5 stanovništva od zatečenih 2:3 stanovnika u poljoprivredi.

Jugoslavija se nalazi među zemljama s relativno visokom stopom zapošljavanja. U 1986. godini ona je imala stopu rasta zaposlenosti 3,1% (tablica 5), SAD 2,3%, Kanada 3,0%, Danska 2,8%, Norveška 2,8% i Australija 3,5%, dok su sve druge zemlje OECD imale daleko niže stope rasta zaposlenosti (tablice 6. i 7).

¹) Za SFRJ podaci iz Statističkih godišnjaka Jugoslavije, a za SR Njemačku »Zahlen zur wirtschaftlichen Entwicklung der Bundesrepublik Deutschland«, 1987. Institut der Deutschen Wirtschaft, Köln tab. 15.

Tablica 5.
Zaposlenost u SFRJ od 1982—1987. godine

Godina	Broj radnika u 000	Godišnja stopa rasta
1982.	6.104	2,3
1983.	6.222	1,9
1984.	6.355	2,1
1985.	6.516	2,5
1986.	6.716	3,1
1987.	6.866	2,2

Izvor: SGJ—88, str. 134.

Tablica 6.
Rast zaposlenosti u zemljama OECD, 1983—1987. godine

Zemlje	Zaposlenost (u 000)		Godišnja stopa raspta zaposlenosti			
	1985.	1983.	1984.	1985.	1986.	1987.
SAD	107.154	1,3	4,1	2,0	2,3	2,3
Japan	58.070	1,6	0,6	0,7	0,5	0,5
SR Njemačka	25.542	—1,5	0,1	0,7	1,3	1,0
Francuska	21.424	—0,4	—1,0	—0,1	0,0	0,0
Velika Britanija	24.434	—0,5	1,8	1,3	0,8	1,0
Italija	20.934	0,2	0,3	0,5	0,3	0,5
Kanada	11.309	0,8	2,5	2,8	3,0	1,5
Svega	268.867	0,7	2,0	1,3	1,3	1,3
Ostale zemlje OECD	69.847	—0,2	0,3	0,6	1,3	0,8
Ukupno zemlje OECD	338.714	0,5	1,6	1,2	1,3	1,0
Četiri najveće evropske zemlje	92.334	—0,6	0,3	0,6	0,5	0,5
Evropske zemlje OECD	154.072	—0,4	0,2	0,5	0,8	0,5
Zemlje EEZ	122.426	—0,5	0,0	0,5	0,8	0,5
Ukupno zemlje OECD, bez SAD	231.560	0,1	0,5	0,8	0,8	0,5

Izvor: »OECD Economic Outlook« No 40, December 1986, p. 26.

Prema podacima Sekretarijata OECD rast zaposlenosti u 1986. godini iznosio je samo 1,3% u odnosu na 1985. godinu. Za naše radnike u inozemstvu nije ohrabrujuće da ekonomski najjače evropske zemlje u posljednjih deset godina imaju stopu rasta zaposlenosti ispod 0,6%. U 1986. godini bilo je nešto bolja situacija, jer su stope zaposlenosti porasle, ali u 1987. godini stope zapošljavanja u svim zemljama OECD su u smanjenju radi povećanja produktivnosti rada i usporavanja rasta nadnica u odnosu na produktivnost u mnogim zemljama.

Ista situacija je i u Jugoslaviji u vezi smanjenja stope rasta zaposlenosti u 1987. godini u odnosu na 1986. godinu.

Tablica 7.
Rast zaposlenosti u »ostalim« zemljama OECD, 1983—1987.

Zemlje	Zaposlenost (u 000)	Godišnja stopa raspta zaposlenosti				
	1985.	1983.	1984.	1985.	1986.	1987.
Austrija	3.235	—1,0	0,9	0,0	0,3	0,3
Belgija	3.680	—1,1	0,0	0,3	0,3	—0,3
Danska	2.540	0,1	2,4	2,4	2,8	0,5
Finska	2.427	0,6	1,0	1,0	0,0	0,0
Grčka	3.540	0,5	0,5	0,5	0,0	—0,3
Island	106	0,3	0,5	1,0	1,0	0,8
Irska	1.074	—2,0	—1,3	—3,2	—1,0	0,0
Luksemburg	161	—0,3	0,4	1,8	1,3	1,3
Holandija	4.561	—1,9	—0,4	1,1	1,0	0,8
Norveška	2.012	0,6	0,7	2,1	2,8	1,0
Portugal	3.965	...	—1,0	—0,5	0,5	0,5
Španija	10.571	—0,7	—2,9	—0,9	1,8	1,5
Švedska	4.320	0,2	0,8	1,0	0,8	0,3
Švicarska	3.169	—1,2	—0,2	0,9	1,0	0,8
Turska	16.377	0,7	1,2	0,7	1,0	0,8
Evropske zemlje — svega	61.738	—0,1	0,0	0,4	1,0	0,8
Australija	6.780	—1,8	3,3	3,0	3,5	1,3
Novi Zeland	1.328	1,2	3,8	1,2	—0,3	0,0
Svega	69.847	—0,2	0,3	0,6	1,3	0,8
Evropske zemlje OECD	154.072	—0,4	0,2	0,5	0,8	0,5
Zemlje EZZ	122.426	—0,5	0,0	0,5	0,8	0,5

Izvor: »OECD Economic Outlook« No 40, December 1966, p. 27.

Unatoč relativno višim godišnjim stopama rasta zaposlenosti u SFRJ nego u zemljama OECD godišnje stope nezaposlenosti u Jugoslaviji su veoma visoke (tablica 8).

Tablica 8.
Nezaposlenost u SFRJ od 1965—1987. godine

Godina	Nezaposlenost (u 000)	Godišnja stopa nezaposlenosti
1965.	237,0	6,5
1975.	540,1	11,4
1979.	762,0	13,4
1980.	585,5	10,1
1981.	808,6	13,6
1982.	862,5	14,1
1983.	910,3	14,6
1984.	974,8	15,3
1985.	1.039,6	15,9
1986.	1.086,7	16,2
1987.	1.080,6	15,8

Izvor: SGJ—87, str. 148. i Indeks broj 3/1988, str. 10.

I zemlje OECD imaju visoke stope nezaposlenosti (tablice 9 i 10).

Tablica 9.

Nezaposlenost u zemljama OECD, 1983—1987. godine

Zemlja	Nezaposlenost (u 000)		Godišnje stope nezaposlenosti			
	1985.	1983.	1984.	1985.	1986.	1987.
SAD	8.310	9,6	7,5	7,2	7,0	6,8
Japan	1.560	2,7	2,7	2,6	2,8	3,3
SR Njemačka	2.304	8,2	8,2	8,3	7,8	7,5
Francuska	2.440	8,5	10,0	10,2	10,5	11,3
Velika Britanija	3.271	11,6	11,6	11,8	11,8	11,5
Italija	2.471	9,8	10,3	10,6	11,3	11,5
Kanada	1.328	11,9	11,3	10,5	9,8	9,3
Svega	21.684	8,2	7,6	7,5	7,5	7,5
Ostale zemlje OECD	9.013	10,9	11,3	11,4	11,3	11,5
Ukupno zemlje OECD	30.696	8,8	8,4	8,3	8,3	8,3
Četiri najveće evropske zemlje	10.486	9,5	10,0	10,2	10,3	10,5
Evropske zemlje OECD	18.848	10,2	10,7	10,9	11,0	11,0
Zemlje EEZ	15.975	10,7	11,3	11,5	11,5	11,5
Ukupno zemlje OECD, bez SAD	22.387	8,4	8,8	8,8	8,8	9,0

Izvor: »OECD Economic Outlook« No 40, December 1986, p. 29.

Tablica 10.

Nezaposlenost u »ostalim« zemljama OECD, 1983—1987. godine

Zemlja	Nezaposlenost (u 000)		Godišnje stope nezaposlenosti			
	1985.	1983.	1984.	1985.	1986.	1987.
Austrija	120	4,1	3,8	3,6	4,0	4,5
Belgija	506	12,9	12,9	12,1	11,3	11,3
Danska	248	10,5	10,5	8,9	7,8	8,5
Finska	163	6,1	6,2	6,3	7,0	7,3
Grčka	325	7,4	8,0	8,4	9,3	10,0
Island	1	1,1	1,3	1,1	1,0	1,0
Irska	225	14,1	15,5	17,3	18,0	18,0
Luksemburg	3	1,5	1,7	1,6	1,3	1,3
Holandija	761	15,0	15,4	14,3	13,5	13,0
Norveška	52	3,3	3,0	2,5	2,0	2,3
Portugal	450	10,8	10,5	10,2	10,0	10,0
Španija	2.971	17,7	20,6	21,9	21,5	21,3
Švedska	124	3,3	3,0	2,8	2,5	2,8
Švicarska	33	0,8	1,1	1,0	1,0	1,0
Turska	2.380	12,0	12,1	12,7	13,0	13,5
Evropske zemlje — svega	8.362	11,1	11,7	11,9	11,8	12,0
Australija	596	9,9	8,8	8,1	8,0	8,5
Novi Zeland	55	5,0	3,6	3,8	5,3	5,8
Svega	9.013	10,9	11,3	11,4	11,3	11,5
Evropske zemlje OECD	18.848	10,2	10,7	10,9	11,0	11,0
Zemlje EEZ	15.975	10,7	11,3	11,5	11,5	11,5

Napomena: Nezaposlenost prema nacionalnim definicijama. Stopa nezaposlenosti je standardizirana od Sekretarijata OECD.

Izvor: »OECD Economic Outlook« No 40, December 1986, p. 27.

Relativno visoke stope nezaposlenih imaju Irska 18,0% i Španjolska 21,5%, dok sve druge zemlje imaju daleko niže stope nezaposlenosti. U evropskim zemljama OECD nezaposlenost je u prosjeku 11%. Migranti u zapadnim zemljama u prosjeku su s istom stopom nezaposleni kao i u SFRJ, te se zato broj povratnika u zemlju rođenja stalno povećava. Godišnji saldo kreće se od 12.000 do 15.000 radnika. Istovremeno doznake radnika i iseljeničke doznake iz inozemstva se smanjuju, od 5.036 milijuna dolara u 1982. godini na 3.301 milijun dolara u 1985. godini² i to radi nestabilnosti zakonskih propisa o deviznom poslovanju u Jugoslaviji, kao i radi smanjene perspektive zapošljavanja.

Iako propulzivne grane privrede u razvijenim zemljama otvaraju nova radna mjesta za kvalificirane radnike ipak je stopa nezaposlenosti mladih radnika veoma visoka (20—45%) i Sekretarijat OECD procjenjuje da stope evropske nezaposlenosti neće pasti ispod sadašnjeg nivoa od 11%, što nas upućuje na zaključak da će i dalje biti nastavljen proces većeg povratka naših radnika s rada iz inozemstva, te će im trebati dati veće mogućnosti za zaposlenje u zemlji.

Iz ove analize je uočljivo da je velika nezaposlenost u Jugoslaviji samo jednim dijelom u vezi sa sporijim tempom razvoja. Jugoslavensku privredu još nije zahvatila robotizacija i zato modernizacija ne utječe na veće smanjenje zaposlenosti, čak što više ona je omogućava. Izdvajanja za investicije su bila veoma visoka sve do unatrag pet godina, ali nisu dala očekivane rezultate. S obzirom na veliku stopu pada priraštaja stanovništva, koja se s 0,64% približila stopi priraštaja u Evropi očito da i povećanje broja stanovništva nije generiralo u velikoj mjeri veću nezaposlenost izuzev u SR Makedoniji, SR Crnoj Gori i SAP Kosovu, ali je problem nezaposlenosti izražen u svim republikama radi ranijih visokih stopa prirasta stanovništva, osim u SR Sloveniji. SR Slovenija je praktički riješila pitanje nezaposlenosti.

Kretanje nezaposlenosti u SFRJ po socijalističkim republikama je vidljivo iz tablice 11.

²) Grečić, V.: Kretanja u svjetskoj privredi, br. 134 (1987), Konzorcij instituta, Beograd 1987. 14—16.

Tablica 11.
Nezaposlenost u SFRJ prema socijalističkim republikama u 1986. godini

Socijalistička republika	Broj nezaposle- nih	Stopa nezaposle- nosti
SFRJ — ukupno	1.086.716	16,2
SR Bosna i Hercegovina	250.754	23,9
SR Crna Gora	39.666	24,3
SR Hrvatska	122.711	7,7
SR Makedonija	141.146	27,0
SR Slovenija	14.192	1,7
SR Srbija — ukupno	518.247	20,5
— Uža teritorija Srbije	297.817	17,7
— AP Kosovo	124.709	55,9
— AP Vojvodina	95.721	15,2

Napomena: stopa nezaposlenosti računata iz odnosa broja nezaposlenih prema broju zaposlenih radnika u socijalističkom sektoru i privatnom sektoru usluga, ali ne uzimajući u obzir broj zaposlenih u privatnom sektoru poljoprivrede

Izvor: SGJ—87., str. 462 i 468.

Glavni uzroci velike nezaposlenosti su u još uvijek nedovoljnoj industrijalizaciji, nerazvijanju tercijarnog sektora privrede (male privrede) i prenapučenosti stanovništva u poljoprivredi. U industriji je bilo zaposleno u 1981. godini samo 22,7% ukupnog aktivnog stanovništva. Postotak poljoprivrednog stanovništva stalno se smanjuje za 2% godišnje, a od toga prelazi na rad u druge djelatnosti godišnje 1%, s tendencijom da se nastavi taj tempo. U 1948. godini postotak poljoprivrednog stanovništva iznosio je 67,2 ukupnog stanovništva, 1971. godine 38,3%, a 1981. godine 19,9%. Ukupno poljoprivredno stanovništvo iznosi 1981. godine 4.277.420, a u tome aktivno 58,2 posto, a uzdržavano 41,8%, dok je ukupno aktivno stanovništvo Jugoslavije samo 44%, što ukazuje na velik broj starijih poljoprivrednih domaćinstava. Jedna četvrtina aktivnih poljoprivrednika je starije od 60 godina (tablica 12).

Tablica 12.
Struktura aktivnog poljoprivrednog stanovništva SFRJ 1981. godine

Starost	Strukt. u %
ispod 15 godina	0,27
15—19 godina	4,53
20—49 godina	45,49
50—59 godina	25,02
60—64 godina	6,95
65 i više godina	17,54
nepoznata starost	0,20

Izvor: SGJ—87, str. 124.

3. STRATEGIJA I MOGUĆNOSTI ZAPOŠLJAVANJA

Strategija zapošljavanja se temelji na strategiji društveno-ekonomskog razvoja i to:³

— u politici znanstvenog i tehničko-tehnološkog razvoja, koja uključuje promjene u strukturi privrede radi stvaranja sposobne i visokoproduktivne privrede;

— u bržem razvoju tercijarnih i kvartarnih djelatnosti, koje su deficitarne kadrovima i uslugama i u kojima je cijena radnog mjesta daleko niža nego u primarnim i sekundarnim djelatnostima;

— u stabilizaciji uvjeta privređivanja u poljoprivredi koja bi utjecala na veću proizvodnju hrane i organskih sirovina;

— u boljoj organizaciji rada i upravljanja procesima na kibernetičkim i informatičkim principima;

— u stimuliranju stranih partnera da više ulažu u jugoslavensku privredu;

— u povećanju udjela u međunarodnoj podjeli rada, široj suradnji, razmjeni i izvozu i još većoj orijentaciji na razvoj turizma;

— usmjeravanjem domaćih i stranih sredstva u izgradnju infrastrukture, a posebno auto putova da se podstakne razvoj novih područja;

— u promjenama u vlasničkim odnosima i u vezi s tim podsticanja ulaganja u privatni i zadružni sektor male privrede;

— u promjenama poreznog sistema radi podsticanja ulaganja građana u privredne pothvate svih oblika proizvodnih i uslužnih djelatnosti;

— daljnjim usklađivanjem profila obrazovanja kadrova sa zahtjevima rada;

— izgradnji jugoslavenskog jedinstvenog tržišta roba i novca i stimuliranju produktivnosti radnika;

— u preraspodjeli narodnog dohotka u korist privrednih organizacija da se omogućí veće ulaganje u razvoj i tako kroz nove investicije otvore nova radna mjesta;

— stimuliranjem iskorištenja već postojećih kapaciteta putem povećanja broja smjena, diverzifikacijom proizvodnje i skraćivanja radnog vremena;

— većeg ulaganja u znanstvenoistraživački rad i stimuliranju kadrova na kreiranju novih tehnologija;

— destimuliranju prekovremenog i produženog rada;

— raspisivanju narodnih zajmova i prikupljanju na druge načine sredstava za otvaranje novih radnih mjesta;

— u planskom upravljanju kadrovima putem planiranja kadrova i obrazovanja, zapošljavanja i boljem prilagođavanju socijalne politike u uvjetima otežanog zapošljavanja;

— smanjenju stope inflacije i stvaranje normalnih uvjeta privređivanja te u vezi s tim davanje veće samostalnosti privrednim subjektima u privrednom poslovanju.

Ako bi se sve navedene mjere istovremeno provodile mogli bi se očekivati značajniji rezultati, unatoč činjenici da u mnogim radnim organizacijama postoji višak zaposlenih i da postoji proces intenzifikacije proizvodnje.

3) Grupa autora: Produktivno zapošljavanje zaposlenih i nezaposlenih kadrova, Zagreb 1984. str. 24—42.

LITERATURA:

1. Brekić, J.: Društveno-politički i kadrologijsko-psihološki aspekti zapošljavanja i nezaposlenosti, Ekonomski institut, Zagreb 1983.

2. Gierch, H.: Emarging Technologies: Consequences for Economic Growth, Structural Change and Employment, J. C. B. Mohr Siebeck, Tübingen 1982.

3. Kolektiv autora: Analiza uvjeta i mogućnosti razvoja SR Hrvatske do 2000 godine, Ekonomski institut Zagreb i Repub-

lički zavod za društveno planiranje, Zagreb 1984.

4. Macura, M.: Modeli globalnog razvoja i ljudski proces, SANU, Beograd 1978.

5. Stojanović, S.: Mogućnost zapošljavanja u agraru, industriji i tercijarnom sektoru, časopis »Kadrovi i udruženi rad«, Zagreb, br. 1/1981.

6. Toffler, A.: Treći talas, Prosveta, Beograd 1984.

Dr. Ivan Mandić

Summary

SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT AND EMPLOYMENT

The possibilities for employment depend on the tempo of growth of national product, production and labour productivity, investments and adjustment of education to labour requirements.

Up to 1988. Yugoslavia had a high annual employment rate, pretty higher than in other European countries, but in spite of that it is one of the countries with high unemployment rate. The principal reasons for high unemployment in SFRJ are its insufficient industrialization, undeveloped tertiary production and overpopulation in agriculture. More rapid employment is closely connected with the realization of strategy for long-run development of Yugoslavia in which employment is included.